

Kirkelig medvirkning ved gravferd når det ønskes avsluttet med kremasjon og askespredning

Høringsuttalelse fra Det teologiske Menighetsfakultet, 25.11.2011.

Det teologiske Menighetsfakultet gir med dette sin høringsuttalelse til Kirkerådets notat: "Kirkelig medvirkning ved gravferd når den ønskes avsluttet med kremasjon og askespredning". Den svært korte høringsfristen gjør det umulig å gi et grundig svar, men vi har forsøkt å sette høringsnotatets spørsmål inn i en relevant, teologisk sammenheng. Saken er ikke behandlet i Lærerråd, men høringsnotatet er utarbeidet av praktikumsleder Fredrik Saxegaard og liturgikklærer Jan Terje Christoffersen.

Sammendrag

1. Vi kan ikke se at det finnes tvingende teologiske grunner som gjør kirkelig medvirkning ved askespredning umulig. Det er likevel en rekke vesentlige hensyn som må ivaretas gjennom regelverk og den lokale kirkelige medvirkning.
2. Som en følge av svaret på det første spørsmålet i høringsnotatet mener vi at man bør være varsom med å skille mellom gravferd og askespredning på en slik måte at kirkelig medvirkning bare er mulig ved førstnevnte. Hvorvidt kirken skal medvirke ved askespredning må ses i sammenheng med spørsmålet om prestene bør bistå ved urnenedsettelse mer regelmessig.
3. Vi vil i utgangspunktet se det som en fordel at kirkelig ansatte ikke gis generell reservasjonsrett mot medvirkning ved askespredning. Men det bør heller ikke settes eksplisitt forbud mot reservasjonsrett. Om medvirkning likevel skulle medføre samvittighetskonflikt for den enkelte, bør dette kunne løses smidig innenfor prostiet.
4. Vi anbefaler at det utarbeides en liturgi for askespredning, på linje med ordningen som allerede finnes for urnenedsettelse.

Bakgrunn

Høringsnotatet gjør rede for de endringer i gravferdslovgivningen som gjør det nødvendig med vedtak i Kirkemøtet. Notatet berører også bredere holdningsendringer i befolkningen når det gjelder gravferdsskikker og tilnærmingen til død og til riter, samt øvrige forhold som utgjør konteksten for de juridiske og ordningsmessige spørsmålene til saken.

Historikk

I det kristne, etterkonstantiske Europa har jordbegravelse vært ansett som eneste legitime gravferdsskikk opp mot moderne tid. Dette endret seg i siste del av 1800-tallet da kremasjon ble mer og mer vanlig i flere land. Det norske Storting vedtok Lov om ligbrønning i 1898. Den direkte foranledningen var befolkningsvekst og urbanisering, og begrunnelsen var primært knyttet til *hygieniske forhold*. Idéhistorisk aner vi likevel trekk fra den framvoksende moderniteten, borgerligheten og victoriatidens nypuritanisme. Den senere utvikling kan forstås i forlengelse av dette. I mange tiår ble dødens og de døde nærvær kamuflert, dels gjennom å overlate mye av arbeidet til profesjonelle, dels ved å tilpasse skikkene slik at pårørende skulle skånes mot i unødig grad å bli eksponert for dødens realiteter (f.eks. reservasjon mot full senking med de pårørende tilstede ved graven, at barn ofte ble holdt hjemme fra gravferden, tilbakeholdenhet med åpen kiste ved bæreandakt). Først i nyere tid har holdninger og praksis endret seg i retning av større åpenhet.

Askespredning er en skikk av langt nyere dato enn kremasjonen. Det er nærliggende å se fenomenet i lys av nyåndelighetens gjennombrudd på 1980-tallet. Det ser ut til at utbredelsen er økende. De fleste som søker Fylkesmannens tillatelse til askespredning er medlemmer av Den norske kirke.

Kirkens holdning

Da kremasjon ble innført kom det sterke kirkelige protester. Presters medvirkning ved urnenedsettelse har i tiårene som har fulgt heller aldri fått noen særlig stor utbredelse. Da ny gravferdslov ble behandlet av Kirkemøtet i 1994, var innvendingene mot askespredning tilsvarende sterke. Den endelige formuleringen om at pårørende ikke kan "kreve kirkelig medvirkning" har sin bakgrunn i denne reservasjonen fra Kirkemøtets side.

De nordiske kirkene

Det er naturlig å se vår egen utvikling på området i lys av praksis i våre skandinaviske naboland. Verken i Sverige eller Danmark er det noen prinsipiell reservasjon mot kirkelig medvirkning ved askespredning. Det finner dog heller ikke noe eget rituale, verken for dette eller urnenedsettelse. Fra dansk hold heter det at dette i stor grad vil være opp til den enkelte prest. I Sverige anbefales kirkelig medvirkning ved urnenedsettelse etter et eget forkortet gravferdsrituale. Det er ikke presisert i Kyrkohandboken hvordan medvirkning ved askespredning i så tilfelle skulle skje.

Teologiske hensyn

Liturgiens betydning

Kirkens reserverte holdning har vært begrunnet i forpliktelse til tradisjonen og til en tilsvarende tradisjonell bibelteologisk og systematisk avvisning, først av kremasjon som sådan ved overgangen til forrige hundreår og senere mot slutten av det 20. århundre av fenomenet askespredning. Under denne avvisningen aner vi en holdning til kirkens ritualer som mange i dag stiller spørsmålstegn ved.

- Liturgien ble gjerne forstått som (et pedagogisk) uttrykk for kirkens offisielle tro
- Liturgiens utforming og mening var entydig gitt i og med den offisielle, kirkelige holdning

Det er gode grunner til å nyansere en slik forståelse. Liturgier og riter uttrykker selvsagt kirkens tro, men de er også til for at mennesker som ”trer inn i dem” kan få uttrykke sin tro og sine livserfaringer – i et samspill med liturgiens forankring i åpenbaring og kirkelig tradisjon. I dette ligger en åpenhet for at det ikke bare er den kristne dogmatikk som former ritene, men at menneskers liv og erfaringer også former liturgien og teologiens fortolkning av denne.

Av dette følger at liturgiernes mening er i bevegelse. Samtidig vil det som sies i og omkring liturgiene være med på å *gi* praksisene *mening*.

Dette innebærer ikke at kirken bør omfavne og ”kristne” enhver tenkelig symbolhandling. Et vesentlig poeng med å utdanne prester er nettopp å gi dem en kritisk, skjelnende evne i møte med nye ideer og praksiser i samtiden. Kritisk evne bør likevel ikke stå i motsetning til et ønske om dialog og den bør slik være preget av

mottakelighet for forskjellige menneskers ønske om å utforme ritualer som er tro mot deres livserfaringer. En bør derfor ha som *utgangspunkt* å møte mennesker med åpenhet, all den stund de ber om kirkens medvirkning ved gravferd for en av deres nærmeste – så fremt det er Den norske kirkes ordning for gravferd som benyttes.

Er det likevel teologiske grunner som gjør kirkelig medvirkning ved askespredning vanskelig eller umulig? I utgangspunktet er det grunn til å ta på alvor at fenomenet som var kjent i den greske antikken ikke tas opp av kristen tradisjon (kristen praksis ble etablert i forlengelse av jødiske gravskikker). Den lange tradisjonen innen kristenheten og i vårt land med å begraves østvendt i påvente av Kristi gjenkomst, skal heller ikke undervurderes. Det kristne symbolspråket og Bibelens fortolkning av livet i lys av skapelse og gjenløsning er og vil fremdeles være den grunnleggende norm for kirkens syn på livet, døden og oppstandelsen. At våre gravferdsskikker avspeiler dette, vil ligge til grunn også i fortsettelsen.

Samtidig har vår kirke for lengst anerkjent moderne kremasjonsskikker. I første omgang har dette blitt forstått slik at de ikke utelukker kirkens lære om livet, døden og oppstandelsen, selv om skikkene symbolsk sett ikke framstår like tydelig som ved jordbegravelser.

Fenomenet askespredning dukker opp i rammen av en annen kulturell kontekst, men det er vanskelig å se at skikken i og for seg bryter mer fundamentalt med kristen gravferdstradisjon enn det kremasjon og urnenedsettelse gjør. Det er, etter vår mening, ikke praksisen i seg selv, men den tolkningsrammen den foregår innenfor, som her vil være avgjørende.

Stedets betydning

Som notatet fra Kirkerådet antyder, må en vurdere konsekvensene av at levningene etter våre kjære knyttes til særskilte steder. Allment uttrykker vigslingen at vi må sette av tider, steder, mennesker til å omgås det som er annerledes, truende eller hellig. I de fleste kulturer er det maktpåliggende at vi mennesker vet hvor de døde er og ikke er, og det har gjennom alle århundrer vært ansett dypt problematisk om de døde ikke er kommet fram dit de skal eller deres kropper skulle befinne seg blant de levende uten at vi helt har styring med det. Egne gravlunder vil derfor av mange gode grunner være helt nødvendig. Vigslingen av kirker og kirker rommer til i tillegg den fortolkning kirken gir fenomenet. Vi overlater den døde til Gud.

Fra sjelesorg og terapi vet en mye om hvor viktig det kan være å ha et sted å gå til med sin sorg, og videre hvor truende det kan være å ikke vite hvor den døde befinner seg. Tanken om å bli hjemsøkt av den døde er ikke et fenomen som kun tilhører førmoderne tider eller mennesker i andre kulturer. Det er kjent også fra sjelesorgens rom. Det er gode grunner til å verne omkring tradisjonen om å ha særegne steder hvor vi legger de døde, enten vi vil oppsøke gravminnene deres eller ønsker å la være. På bakgrunn av dette er det etter vårt syn grunn til å være tilbakeholdende med en endring av praksis som ikke ivaretar dette viktige anliggende. Gravlunder utrustes i dag gjerne med egne felt hvor urner kan nedsettes anonymt. Kanskje bør en finne egnede steder også i naturen som på sin måte er vigslet eller bedt over, eller på annen måte bærer med seg en markering av at dette er et sted hvor vi minnes om at et liv er vendt tilbake til Gud. I hvert fall må et eget ritual for handling gi en tolkning av forholdet mellom tiden og evigheten, kroppens oppstandelse, denne jorden og den nye jord.

Kirkelig medvirkning

På bakgrunn av argumentasjonen over mener vi det er unaturlig med en absolutt reservasjon mot kirkelig medvirkning ved bisettelser med påfølgende askespredning. Ordningen må imidlertid forvaltes på en måte som ivaretar sensitiviteten som alt som angår død og sorg forutsetter. En slik begrensning vil også i fortsettelsen ligge i gravferdsloven og de prosedyrer som knytter seg til søknad om askespredning der. Etter vår mening er det avgjørende at selve gravferden holdes etter Den norske kirkes ordning, og dermed uttrykker den kristne tros forståelse av mennesket som en enhet av kropp og sjel, og oppstandelsen som legemlig.

Hvorvidt presten skal delta ved askespredningen må ses i sammenheng med om det er vanlig at prestene i soknet deltar ved urnenedsettelse, og om en i tiden fremover ønsker at prestene oftere bidrar ved slike seremonier. Også spørsmålet om utarbeidelse av egen liturgi må ses i sammenheng med liturgien ved urnenedsettelse. I praksis vil vi tro at et viktig argument for presters medvirkning ved urnenedsettelse/askespredning er å kunne følge opp sørgende mennesker over noe lengre tid, ved å ha et naturlig møtepunkt en stund etter selve gravferden. Mens et argument imot vil kunne være prestenes totale arbeidsbelastning.

Uansett vil det antakelig fortsatt være slik at det er opp til de pårørende om de vil foreta urnenedsettelse/askespredning med eller uten prestens medvirkning. Dermed er det naturlig at dette er en oppgave som en prest selv må velge om han/hun vil prioritere. Dersom det ikke blir anført vektige teologiske argumenter imot askespredning mener vi likevel at en prest ikke bør kunne reservere seg mot å bistå. Vi mener i utgangspunktet det er uheldig at kirkens medlemmer ikke har oversikt over hva de kan regne med kirkens hjelp til eller ikke, og vil forbeholde presters mulighet til av samvittighetsgrunner ikke å forrette kirkelig handlinger til helt spesielle tilfeller. I praksis bør likevel en prests evt. motforestillinger håndteres smidig innenfor prostiet.

Vennlig hilsen

Vidar L. Haanes

Rektor